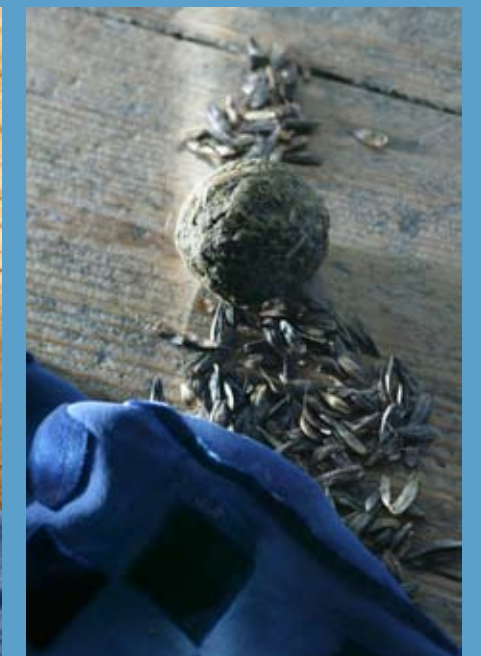

Pastel de Lectoure
**Het blauwe goud
van de Midi**

Eens was het zo kostbaar als goud en gewild door Franse koningen: de kleur pastelblauw. Later raakte de kunst van het pastelmaken in de vergetelheid, maar een echtpaar uit het noorden deed het ambacht met verve herleven.

Als van kinderen die naar een goocheltruc kijken, zakken onze monden open als Cecile het doekje uit de grote ton haalt en in de lucht houdt. Het vuilgeel wordt al gauw groenig, groener, groen en verandert dan in een steeds dieper en intenser blauw. Een wonder! Of, vooruit, een wonderbaarlijk chemisch proces. We zijn Lecture, een stadje met nog geen vierduizend inwoners in de Gers, in het zuidwesten van

Het begon allemaal in 1993, toen de Lamberts, galeriehouders in de Belgische Ardennen, op zoek waren naar een zonnige plek en genoeg ruimte om ateliers in te richten. Ze vielen als een blok voor de vervallen looierij, waarvan de luiken naar verhouding nog best aardig in de verf zaten. Een grijszigt soort blauw dat *bleu charrette* werd genoemd, letterlijk 'boerenkarrenblauw'. In hun speurtocht naar de oorsprong van de verf, ontdekten het echtpaar de geschiedenis van de kleur blauw, en van het plantje dat het voortbracht: de wede.

Isatis Tinctoria heet het in het Latijn, *wède* of *guède* in Noord-Frankrijk, terwijl het in het zuiden 'pastel' genoemd wordt. Tot de 16de eeuw was het de enige manier om de kleur blauw te verkrijgen, en dat op een arbeidsintensieve manier die bijna een jaar in beslag nam. De wede is een tweejarige plant, die in het eerste jaar slechts blaadjes heeft. In het tweede jaar wordt de plant tot één meter hoog en krijgt hij gele bloemetjes die aan koolzaad doen denken; niet zo gek want de planten zijn familie. Geen blauwe bloemen dus, maar de kleurstof komt dan ook uit de blaadjes; de bloemen zijn alleen maar om het jaar daarop weer genoeg zaad te hebben.

Op kosten van de baas dronken de 'pisseurs' flink wat bier om vervolgens met hun urine het fermentatieproces te versnellen

Vorige pagina's, helemaal rechts: de 'cogagne'. Hierboven: de blaadjes van de wedeplant.

Frankrijk. Het stadshart, met onder andere een indrukwekkende kathedraal en een modern centrum voor fotografie, ligt boven op de heuvel. Beneden, aan de oevers van de Gers, ligt l'Ancienne Tannerie, de oude looierij, die in de jaren negentig veranderde in de wonderbaarlijke werkplaats van Denise en Henri Lambert en hun Bleu de Lecture.

Tot in de Middeleeuwen was de kleur blauw niet bijzonder populair. Dat veranderde toen de devote koning Lodewijk IX, in Frankrijk beter bekend als Saint Louis, de voorkeur ging geven aan blauw, in plaats van het koninklijk purper. Blauw was – samen met wit – de kleur van de maagd Maria en was 'dus' puur. Zo werd blauw langzaam de kleur van koningen, hof en adel en werd de productie van en de handel in de blauwe kleurstof steeds belangrijker.

Luilekkerland

Wede deed het goed in de kalkrijke grond van Zuidwest-Frankrijk. Dat het er niet veel regende was geen probleem: de wede is een soort plantaardige dromedaris die wat weet te bewaren voor een droge dag. Veel belangrijker is de zon: hoe meer de zon heeft geschinen, hoe dieper en intenser het blauw dat het plantje uiteindelijk voortbrengt. Bijna de hele regio vond vanaf de 14de eeuw werk in de pastelindustrie: vrouwen en kinderen plukten de blaadjes, die vervolgens in een pastelmolen tot pulp werden gemalen, een paar weken moesten uitlekken en dan tot ballen werden gedraaid. Die ballen moesten verder drogen en krompen daarbij van maatje meloen tot maatje abrikoos. Uiteindelijk werden ze fijngemaakt, in fermentatievaten gestopt en kon het verven beginnen. Gedurende dat hele proces is er geen blauw te zien. Totdat de verf in aanraking komt met zuurstof: dan vindt het wonder plaats dat gele lappen blauw worden. Cecile laat zo'n bal zien. Ze werden *coques*, of *cocagnes* genoemd, vertelt ze, 'en ze waren letterlijk goud waard. Het blauwe goud, zei men in die jaren.' Vandaar dat ze te drogen werden gelegd in manden, die hoog in een mast werden gehesen. Die mast werd vervolgens ingesmeerd met varkensvet, zodat niemand daar zomaar in kon klimmen om de ballen te stelen. 'Begrijpt u nu waar de naam Pays de Cocagne vandaan komt?' vraagt Cecile. Het publiek laat voorzichtig de *cogagne* rond gaan; een onooglijk bruin balletje dat we allemaal het respect betonen, als ware het een goudstaaf.

Het land van Kokanje? 'Het land van overvloed', legt mijn Vlaamse buurman uit. 'Luilekkerland.' 'De pastelhandelaren in de driehoek Toulouse, Albi en Carcassonne werden stinkend rijk van deze handel', gaat Cecile alweer verder. 'Ze lieten prachtige huizen, bijna paleizen, bouwen. De steden voeren er wel bij. Het kon niet op.' Ik vraag me af of de plukkende vrouwen en kinderen er ook wel bij voeren. 'Voor sommige mannen was er interessant werk,' grijnst Cecile, 'ze waren *pisseur*: op kosten van de baas dronken ze flink wat bier in de herberg, om vervolgens het fermentatieproces te versnellen met hun urine. En daar kregen ze nog voor betaald ook!' Aan de glinstering in de ogen van mijn buurman zie ik dat het beroep van pastelpisser hem pas echt aan Luilekkerland doet denken. Helaas is het vak allang uitgestorven.

Moderne alchemist

Slechte oogsten, gerommel met kwaliteit en prijs, godsdienstoorlogen – veel handelaren waren protestant – en tenslotte de invoer van indigo uit India betekende rond 1600 het einde van de jaren van overvloed, van het blauwe goud en de pastel. Overigens is ook indigo een natuurlijke kleurstof; pas in de 19de eeuw kwam er industrieel blauw op de markt.

Bleu de Pastel de Lecture

Bleu de Pastel de Lecture is volledig natuurlijk en ecologisch. Wede heeft ook geneeskrachtige en dermatologische krachten; *isatis* betekent zoiets als 'gladmaker' en werd al in de oudheid gebruikt voor het gladmaken van de huid. In **La Fleurée de Pastel**, de boetiek in Lecture met een tweede vestiging in

Toulouse, vindt u allerhande pastelproducten, inclusief de schoonheidsproducten van **La Graine de Pastel** (zie ook www.bleu-de-lecture.com en www.grainedepastel.com). Atelier en winkel zijn van maandag t/m zaterdag geopend van 10 tot 12u30 en van 14 tot 18u30; op zon- en feestdagen

alleen 's middags. Gedurende de openingsuren worden er regelmatig rondleidingen met uitleg gegeven; de toegang is gratis, de voertaal Frans (Engels op aanvraag). **Bleu de Pastel de Lecture, ancienne tannerie, Pont de Pile, 32700 Lecture, tel. +33 (0)5 62687830.**

Pastel de Lectoure
Het blauwe goud
van de Midi

Na vier jaar speuren wist Henri met hulp van het boek en enkele chemici van de universiteit de pastelcode te kraken

Nog één keer beleefde de wede een kortstondige ervaring, toen Napoleon aan het begin van de 19de eeuw blauw nodig had voor de uniformen van zijn soldaten, en er geen invoer van indigo mogelijk was. Hij liet opnieuw wede planten in het departement Tarn, en zette tegelijkertijd scheikundigen aan het werk om te zorgen dat het proces om pigment aan de bladeren te onttrekken minder lang zou duren. Een van die mannen schreef er een boek over, en dat boek kwam gelukkig, bijna twee eeuwen later, in handen

van Henri Lambert. Lambert had als een moderne alchemist al veel uitgetoet – en aardig wat pannen in zijn keuken voor eeuwig blauw en onbruikbaar weten te maken. Pas dankzij het boek, en de vruchtbare samenwerking met enkele chemici van de Universiteit van Toulouse slaagde hij er na vier jaar speuren uiteindelijk in de pastelcode te kraken. Duurde het extractieproces onder Napoleon nog een week; Lambert en de zijnen wisten het proces terug te brengen tot een middag. De verhouding is echter altijd dezelfde gebleven: voor twee kilo pigment is een ton wedeblaadjes nodig.

Nobele kleur

‘Blauw is een geweldige kleur’, glimlacht Denise Lambert, die net als al haar medewerksters geheel in het blauw is gekleed. ‘*Elle anoblit.*’ Het vernobelt, zou ik zeggen, als dat woord bestond in het Nederlands. Na het onverwachte overlijden van haar echtgenoot in februari 2010 – Henri was pas 55 – zet ze zich nog steeds vol passie in voor hun blauw, het blauw van Lectoure. Enthousiast vertelt ze over alle blauwe nuances – van grijsblauw tot het bijna zwarte *bleu d’enfer* – en de diverse producten die in Lectoure gemaakt of verkocht worden: blauwe kleding en stoffen natuurlijk, maar ook schoonheidsproducten, pastelkrijt, kunstenaarsverf en natuurlijk: het boerenkarrenblauw.

‘Die verf werd gemaakt uit de resten die in de vaten achterbleven,’ vertelt ze, ‘en dat was het enige blauw dat boeren mochten gebruiken. Er was natuurlijk geen sprake van dat ze koninklijk blauw droegen! De boeren hadden al gauw in de gaten dat de verf ook een schimmelwerende werking had. Daardoor bleven hun houten luiken en karren veel langer goed.’ Vandaar dus die degelijke luiken bij die vervallen looierij, zonder welke de Lamberts hun blauwe speurtocht wellicht nooit begonnen waren...

■ TEKST PAULINE MICHGELSEN FOTO'S CRT MIDI-PYRÉNÈES / DOMINIQUE VIET

Pastelroute

Lectoure maakt deel uit van de 200 kilometer lange **Route du Pastel au Pays de Cocagne** (Pastelroute in het Land van Kokanje), die door de departementen Tarn, Ariège, Aude, Haute Garonne en de Gers voert. Er staan verschillende kastelen op de route, waaronder het **Château de Magrin** in St. Paul-Cap-de-Jaux (Tarn),

met binnen zijn muren een pastelmuseum en buiten o.a. een pasteldrogerij en een pastelmolen. Ook het middeleeuwse stadje **Cordes-sur-Ciel** dankte een deel van haar rijkdom aan de pastelindustrie, waarvan diverse huizen nog altijd getuigen. In Albi zijn, net als in Toulouse, **diverse herenhuizen** van de

pastelhandelaren van weleer te zien; l'Office de Tourisme (Palais de la Berbie, Place Sainte Cécile, tel. +33 (0)5 63494876) kan u vertellen waar deze te vinden zijn. Ook kunt u in Albi een bezoek brengen aan het atelier annex boetiek van **artisan-pastellier** Didier Boinard aan de Rue Puech Bérenguier 5.